

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Wenen en juichen in de weergekeerde kerk

Maar velen van de priesters en Leviëten en hoofden der vaderen, die oud waren, die het eerste huis gezien hadden, dit huis in zijn grondlegging voor hun ogen zijnde, weenden met luider stem: maar velen verhieven de stem met gejuich en met vreugde.

Ezra 3 : 12.

Een overblijfsel keerde weer naar Jeruzalem. Door Gods machtige arm alleen, door Zijn Verbondstrouw. Omdat Zijn Naam is: Ik ben, Die Ik ben.

Na hun aankomst in Jeruzalem hebben de weergekeerden eerst een altaar gebouwd voor de HEERE. De oud-testamentische dienst met altaar en offer en bloed moest worden hersteld, wijzend naar het offer van Jezus Christus.

Maar... het altaar stond nog in de open lucht tussen de ruïnes. Geen wonder, dat het plan werd opgevat, om ook weer een tempel te bouwen. Met enthousiasme werd de bouw ter hand genomen en 't kwam zover, dat de fundamenten werden gelegd.

Ter gelegenheid nu van deze fundamentlegging kwam de gemeente bijeen, om dit feit te „vieren“.

Priesters stelden zich op in ambtsgewaad met trompetten en Leviëten met cymbalen: een indrukwekkend moment. De gemeente staat klaar, om de HEERE te loven, dat Hij dit alles heeft geschonken, om Zijn gunst en barmhartigheid te prijzen.

Maar we lezen, dat 't toch niet alles gejuich geweest is bij dit feest. Er was ook geweend, luid geweend. En dat geweend vermengde zich met 't gejuich.

Wie schreiden er dan op dit feest? Dat staat er bij: velen van de Priesters en de Leviëten en hoofden der vaderen, de ouden. Vooral de oudere broeders dus. Als reden wordt er bij vermeld, dat ze het eerste huis gezien hadden. Deze ouden dachten aan vrøeger.

En nu moeten we dit schreien en klagen van de ouden niet „psychologisch“ verklaren. We moeten niet zeggen: oude mensen denken vaak aan vroeger en gaan dat vroegere idealiseren.

Zo mogen we de Schrift niet verklaren.

Deze oude broeders hadden zeker reden voor hun droefheid.

Misschien hebben ze niet eens over het gebouw zelf geschreid. Deze tweede tempel is ook weer een behoorlijk groot gebouw geworden, ook al was er geen ark meer en geen urim en thummim.

Ze zullen vooral geschreid hebben om de kerk: hoe had de HEERE de kerk geslagen en gestraft!

De jongeren hadden dat niet zo beleefd. Wel dat ze in ballingschap geweest waren en bevrijd waren. Maar de jongeren hadden het

niet meegemaakt, hoe 't eerste huis verwoest werd en geplunderd en verbrand en hoe Jeruzalem met de grond werd gelijk gemaakt.

Maar dat hadden de ouden gezien, hoe de HEERE de kerk had gestraft en ontluisterd.

En daar stonden ze nu bij de fundamenten van de tweede tempel: een klein getal, een geslāgen kerk!

David's huis? Met zulke heerlijke beloften? 't Was ontroond! Smadelijk en geschonden was de laatste koning, Zedekia, naar Babel gevoerd.

En Zerubbabel was slechts een knēcht van Kores.

Aārons geslacht? Dat rein bij Gods altaren mocht dienen? Weggeworpen, midden tussen de onreine heidenen. Waren de klederen van Jozua, de hogepriester niet vūil? Neen, we moeten maar niet zeggen: dat schreien van de oude broeders is sentiment, een gevoelskwestie.

Was er niet ontluistering?

*
* *

Wie zou vandaag niet schreien?

Och neen, niet om mooie kerkgebouwen.

Maar om de kerk. Als we er aan denken, wat de kerk overkomen is. Hoe de HEERE sloeg in het kerkelijk leven en in het „Gereformeerde leven“ in Nederland.

Hoe bloēiden de Gereformeerde kerken eens in het begin van deze eeuw! Wat hadden Gereformeerden voorname posten, „in staat en maatschappij“! Dat is toch nog niet lang geleden! De HEERE heeft er in geblazen.

Wie achterom ziet in de historie (een paar tientallen jaren maar!), heeft wel reden, om bedroefd te zijn, die ziet Gods slaande hand, die heeft oog voor de afval, die geweldig toeneemt. Als we daar maar oog voor hebben, dan hebben we geen grote mond van: „wij, vrijgemaakten“, maar dan hebben we soms erg verdriet.

*
* *

De jongeren jūichen!

Hun gejubel stijgt ten hemel en wordt tot in verre omtrek gehoord.

Wat een contrast! Wat een wonderlijk moment hier in de kerkgeschiedenis, bij de fundamentlegging van de tweede tempel!

Wenen en juichen, lachen en schreien.

Tegelijk en door elkaar.

Kan dat wel? Tegelijk? Ja, zo kan 't soms zijn in de kerk. Als 't juichen maar uit het gelóof is. Als 't maar is om de trouw en de genade des HEEREN, over 't nieuwe begin, hartelijke vreugde over de reformatie, over de wederkeer, die God werkte.

Er mocht ook wel echte blijdschap wezen bij de grondlegging van de tweede tempel. Deze tempelbouw was zeker de wil des HEEREN. Het is nóg oud Verbond: het huis van Aāron is nog niet „emeritus“, het moet

UIT DE INHOUD:

Wenen en juichen in de weergekeerde kerk	C. S.
Gerechtigheid of rechtvaardigheid	
Gods	H. J. J.
Boekbespreking	J. B.
Stede-troost	J. B.
En nu de mens zelf... (III)	G. P.
Het boek des levens (II)	H. V.
Kritische krabbels	Frater
Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven	H. W. de J.
Mensenvrees	B. T.
Persschouw	
Kerknieuws	

nog weer „op gang“ komen en de laatste étappe“ afleggen.

Totdat snellijk tot zijn tempel zal komen de Heere Jezus Christus, de Zoon van David, de Zoon van God, Die de tempel vervullen zal.

't Is wel gebleken immers: Aārons huis kan niet helpen. 't Moet naar Christus toe, naar Zijn bloed, naar Zijn offer. Daar wilde God heen.

En toen de Heiland gekomen was en tot Zijn tempel kwam, uit liefde voor de Vader de tempel reinigde, zeiden de zonen van Aāron woedend: „wat teken toont Gij ons, dat Ge deze dingen doet?“ Joh. 2 : 18.

Toen zat Aārons huis nog „vast in 't zadel“ en hadden ze de stenen tempel liever dan de Christus.

De Heiland zei toen: „Breek deze tempel af (Hij wees op Zichzelf) en Ik zal hem in drie dagen opbouwen“, Joh. 2 : 19.

De ijver van Gods huis verteerde Hem.

Maar zo kocht Hij ons met Zijn bloed.

„Weet ge niet, dat ge Gods tempel zijt en dat de Geest van God in ulieden woont?“ 1 Cor. 3 : 16.

*
* *

De jongeren mochten best blij zijn.

Maar... die jubelende jonge broeders zijn er ook nog niet! Straks komt er tegenwerking en bedreiging en dan verstomt het gejubel van de jongeren. Dan komt er zelfs een inzinking. Straks bouwen ze voor zich zelf mooie huizen en zeggen ze met een „vroom gezicht“: „'t is eigenlijk geen tijd, om een huis voor de HEERE te bouwen. De tijden zijn zo slecht!“, Haggai 1 : 2.

De tempelbouw heeft 15 à 16 jaren stil gelegen.

Gauw jubelen is niet zo moeilijk.

Maar volhouden is anders!

Dat kan nu ook nog wel zo zijn: eerst enthousiasme, meelevens, blijdschap; en later: inzinking, teleurstelling. Maar: wie de wederkeer ziet als Gods werk, die zal door verdriet heen zich kunnen verblijden in Gods trouw. Lachen en schreien tegelijk.

Maar eens zal God alle tranen uit de ogen wég-wissen en zullen we met gejuich de schoven in de schuur dragen!

Broeders, houdt moed! Onze arbeid is niet ijdel in de Heere!

GERECHTIGHEID OF RECHTVAARDIGHEID GODS

In onze Bijbel wordt als ik me niet vergis tussen deze woorden geen verschil gemaakt. Afwisselend worden ze gebruikt ter vertaling van één en het zelfde woord van het Oude of het Nieuwe Testament. In de St. Vert. luidt Rom. 1 : 17 : „Want de rechtvaardigheid Gods wordt in hetzelfde geopenbaard”. De N.Vert. heeft : „Want gerechtigheid Gods wordt daarin geopenbaard”. Mogelijk kan een deskundige wel een zeer fijn verschil in betekenis tussen beide woorden aangeven, maar de gemeente hoort hier dunkt mij geen verschil.

Moeten we niet schrikken als we horen, dat God rechtvaardig is in zijn richten en als we er aan denken, dat we allen voor Zijn rechterstoel moeten verschijnen? Is het niet om te beven als we er aan denken, dat heel ons leven als een open boek voor God is en dat in de dag des gericht we zullen geoordeeld worden naar hetgeen we gedaan hebben, hetzij goed hetzij kwaad?

Mij kwam dezer dagen nog eens weer het volgende verhaal uit de Talmud onder ogen, dat ik hier vertaald weergeef. Het luidt ongeveer als volgt: Toen een beroemde rabbi ernstig ziek was, kwamen zijn leerlingen hem bezoeken. Toen hij hen zag, begon hij te wenen. Z'n discipelen zeiden tot hem: Licht van Israël, pilaar der gerechtigheid, sterke hamer, waarom weent gij? Hij antwoordde: Als men mij voor een koning van vlees en bloed leidde, die heden is en morgen in het graf ligt, dan was zijn toorn, stel dat hij op mij toornde, geen eeuwige toorn, en als hij mij in boeien sloeg, waren zijn boeien geen eeuwige boeien, en als hij mij doodde zou dat geen eeuwige doodstraf zijn. Ook kon ik trachten hem met woorden te verzoenen en met geld om te kopen en toch zou ik ook dan wenen. En nu word ik geleid voor de Koning aller koningen, de Heilige, Hij zij geprezen! die in alle eeuwigheden bestaat en leeft. Als Hij op mij toornt is zijn toorn eeuwig, en als Hij mij boeit doet Hij het met eeuwige banden, en als Hij mij doodt is dat een eeuwige dood. Ook kan ik Hem niet met woorden verzoenen noch Hem met geld omkopen; en dat niet alleen, maar er zijn twee wegen voor mij: de ene leidt naar het hemelse paradijs, en de andere naar de gehenna of de hel. En ik weet niet langs welke weg ik geleid zal worden. Zou ik dan niet wenen?

Daaraan voegde hij de vermaning toe: Mocht het toch zo zijn, dat gij God evenzeer vreest als de mensen. Als iemand een zonde begaat dan denkt hij: Ik hoop maar, dat geen mens het ziet. Mocht gij ook maar zó bang wezen voor God.

Zullen we niet vrezen voor het oordeel van de rechtvaardige God en van Jezus Christus de rechtvaardige, voor wiens rechterstoel we zullen staan? Als we geen andere weg der zaligheid kennen dan bovengenoemde rabbi, dan zullen we moeten wegkripen van angst voor Gods rechtvaardigheid. Hij leefde uit de wet, meende het paradijs te moeten verdienen, leefde en stierf dus in angstige onzekerheid of z'n goede werken wel opwogen tegen de slechte. Als we uit de wet leven dan verstaan we onder Gods rechtvaardigheid die deugd, waardoor Hij aan ieder het zijne geeft; aan de vromen om hun vroomheid het eeuwige leven en aan de goddelozen om hun goddeloosheid de eeuwige dood. Dan is de rechtvaardige God voor ons de uitdeler van loon en straf, al naar een mens heeft verdiend.

Als we nu de Schrift nagaan, dan merken we dat daar onder Gods rechtvaardigheid of gerechtigheid iets anders verstaan wordt dan het uitdelen van loon of straf. God is voor zijn volk niet maar de neutrale, om zo te zeggen vreemde rechter, die naar de wet oordeelt.

We kunnen Gods gerechtigheid alleen goed verstaan als we oog hebben voor het verbond, dat de HERE met zijn volk heeft opgericht. Hij verbindt Zich aan zijn volk en heeft heerlijke toezeggingen gedaan. Hij is begonnen met Zich aan zijn volk te geven: „Ik ben de HERE uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb”.

Dit is nu Gods gerechtigheid, dat Hij zich aan Zijn woord houdt, dat Hij zijn beloften gestand doet, dat Hij het verbond houdt. Dat

God rechtvaardig is wil niet zeggen, dat Hij zich houdt aan een norm of wet, die boven Hem zou staan. Want er staat geen wet boven Hem en Hij is aan geen regel gebonden, die Hem door een hogere macht gesteld zou zijn. Hij is immers de Allerhoogste, wie zou Hem een wet stellen of Hem aan een regel binden? Maar zijn rechtvaardigheid bestaat daarin, dat Hij zich gelijk blijft in liefde en trouw en welwillendheid tegenover zijn volk. Maar anderzijds ook, dat Hij toorn op zijn vijanden en gericht oefent over zijn tegenstanders.

Prof. H. Bouwman, vroeger hoogleraar aan de Theologische Hogeschool, schreef een proefschrift over het onderwerp: „Het begrip gerechtigheid in het Oude Testament”. Daarin gaf hij deze omschrijving: „De gerechtigheid Gods is die eigenschap van Jahve (de HERE), waardoor Hij handelt met de zijnen en met de vijanden der zijnen, naar de verbondsverhouding, krachtens welke Hij de getrouwen zegent, de ontrouwen tuchtigt, de vijanden der zijnen straft”. Zo is het dunkt mij wel samen te vatten. Voorop staat in de Schrift, dat God in zijn gerechtigheid zijn volk zegent. Omdat Hij rechtvaardig is vergeeft Hij de zonden van zijn volk, als het daarom vraagt. Naar zijn gerechtigheid redt Hij zijn volk van de vijanden, als dat volk in de nood tot Hem roept. Gods reddende daden, waardoor Hij zijn volk verlost van alle vijanden en verhoogt boven alle heidenen, worden soms genoemd: Gods gerechtigheden. Gods volk heeft voor Gods gerechtigheid niet te vrezen, maar mag er op vertrouwen. Het heeft Gods gerechtigheid niet af te bidden, maar in te roepen. Het heeft voor Gods rechtvaardigheid geen angst te hebben, maar mag er in roemen. Als het namelijk goed tegenover de HERE staat.

De bewijzen zijn uit de Schrift overvloedig bij te brengen. Aan het einde van z'n leven zegt Samuël: „En nu stelt u hier, dat ik met ulieden richte voor het aangezicht des HEREN, over alle de gerechtigheden des HEREN, die Hij aan u en aan uw vaders gedaan heeft”. Als Samuël hier spreekt van de gerechtigheden des HEREN dan bedoelt hij, dat de HERE van zijn kant voldaan heeft aan al de verbondsverplichtingen, die Hij op zich genomen had. De HERE heeft het aan zijn bijstand nooit doen ontbreken.

In Psalm 51 : 16 bidt David: „Verlos mij van bloedschulden, o God! Gij God mijns heils; zo zal mijn tong uw gerechtigheid vrolijk roemen”. D.w.z. dan zal ik uw vergevende en reddende gerechtigheid prijzen.

Heel duidelijk is dit spreken van Gods gerechtigheid ook in Psalm 103. Daar lezen we in vs 6: „De HERE doet gerechtigheid en gericht al degenen, die verdrukt worden”. D.w.z. de Here helpt en verlost de armen en ellendigen, die op de HERE hopen. Hij laat hen niet verlegen, want Hij is rechtvaardig en vervult zijn beloften. In dezelfde psalm worden Gods goedertierenheid en zijn gerechtigheid op één lijn gesteld: „Maar de goedertierenheid des HEREN is van eeuwigheid en tot eeuwigheid over degenen, die Hem vrezen en zijn gerechtigheid aan kinderen”.

Nog is op te merken, dat we bij Gods deugden nooit te doen hebben met rustende, onwerkzame eigenschappen. De HERE is niet gelijk aan de goden der wijsgeren of der heidense godsdienststichters. Hij grijpt in de geschiedenis van zijn volk en van de volken der wereld in. We zouden kunnen zeggen: Gods rechtvaardigheid is die werkzaamheid en daad Gods, waardoor Hij zijn verbondstrouw bewijst aan zijn volk; en zijn straffen doet neerkomen op het hoofd van al zijn vijanden.

Wil dat nu zeggen, dat Gods volk nooit iets van Gods rechtvaardigheid te vrezen heeft? Is Gods gerechtigheid altijd tot heil van Gods volk? Doorgaans spreekt de Schrift van Gods gerechtigheid als heilbrengend. Maar als Gods volk van zijn wegen wijkt heeft het

zijn toorn en straf te vrezen en deze worden ook wel gerechtigheid genoemd. Nehemia spreekt in hfst. 9 van de weerspanningheid van Gods volk, waarom de HERE het in ballingschap heeft gezonden. Het is barmhartigheid, dat Hij het niet vernield heeft. En dan erkent hij: „Doch Gij zijt rechtvaardig in alles, dat ons overkomen is; want Gij hebt trouwelijk gehandeld, maar wij hebben goddeloos gehandeld”. Gods gerechtigheid kwam dus uit in het brengen van moeite en druk over het ontrouwe volk.

Hetzelfde vinden we ook bij Daniël 9 : 14 : „Daarom heeft de HERE over het kwade gewaakt en Hij heeft het over ons gebracht, want de HERE onze God is rechtvaardig in al zijn werken, die Hij gedaan heeft, dewijl wij zijn stem niet gehoorzaamden”.

Nog één voorbeeld. In Klaagliederen wordt erkend, dat de HERE de vijanden op Jeruzalem heeft afgezonden, Hij heeft zijn volk gestraft. En dan lezen we in 1 : 18, dat Sion erkent: „De HERE is rechtvaardig, want ik ben zijn mond wederspanning geweest”.

Het is dus niet zo, dat Gods volk altijd van Gods gerechtigheid het goede heeft te verwachten. God is rechtvaardig, d.w.z.: „Hij doet barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Hem liefhebben en zijn geboden onderhouden”. Maar het wil ook zeggen: „Hij bezoekt de misdaad der vaders aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen, die Hem haten”.

Ook bij deze deugd Gods ligt de hoofdtoon op het heil en de verlossing, die ze bewerkt. Maar dit heil is alleen voor het volk, dat op Gods gerechtigheid vertrouwt en oprecht voor Hem leeft en Hem liefheeft. Doch een volk, dat de wegen des HEREN verlaat en dan toch roemt in Gods gerechtigheden, alsof die automatisch aan de Kerk heil brengen, zal ondervinden, dat God niet met zich laat spotten. Gods gerechtigheid zal straffend ingrijpen in het leven van allen, die de HERE de rug toekeren. Dit is geheel in overeenstemming met het woord van de Here Jezus, waarmee Hij zijn discipelen de wereld instuurt: „Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen. Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn zal zalig worden. Maar die niet zal geloofd hebben zal verdoemd worden”.

In de plaats van: „Predikt het Evangelie”, zouden we ook wel kunnen zeggen: Predikt Gods gerechtigheid, verkondigt Gods heilbrengende rechtvaardigheid.

We zijn dunkt me niet gewoon Evangelie en rechtvaardigheid met elkaar te verbinden. Maar Paulus doet het wel en wij moeten het ook maar doen. Deze schrijft immers in Rom. 1 : 17 : „Want de rechtvaardigheid Gods wordt door het Evangelie geopenbaard”. En dan denkt hij aan die reddende, heilzame rechtvaardigheid, waarvan het Oude Testament vol is. God heeft in Christus reddend ingegrepen in de geschiedenis. Hij heeft in het offer van zijn eniggeboren Zoon Zijn verlossende rechtvaardigheid getoond. En door het Evangelie wordt die vergevende, reddende gerechtigheid aan alle volken verkondigd. En allen die dat Evangelie geloven ondervinden, dat de HERE een God van gerechtigheden is, van reddende heilsdaden, waardoor zonde en dood en duivel worden overwonnen.

Niet alleen Paulus, maar ook Johannes sluit zich bij dit spreken van het O.T. aan. Ik denk aan I Joh. 1 : 9 : „Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve en ons reinige van alle ongerechtigheid”. God is rechtvaardig. Is het niet om te beven? Zeker, het is om te beven, wanneer we onze zonden bedekken en er in voortgaan. Dan zullen we ondervinden, dat we te doen hebben met een rechtvaardig Rechter en met een grimmige Wreker. Ik denk wel eens, dat we al te weinig beven. Maar als we onze zonden belijden: God houdt zich aan zijn belofte. Hij vergeeft mild en overvloedig. Daar kunnen we onvoorwaardelijk op aan.

H. J. JAGER.

U spreekt met familie en vrienden toch weleens over dit blad?

Vraagt U eens, of zij óók abonné willen worden

BOEKBESPREKING

„Kom haastig !”

Gedichten over de wederkomst van Jezus verzameld en ingeleid door Okke Jager. (Kok, Kampen, 1957; 104 pp., pr. f 3.25, geb. f 4.50).

Een modern dichter heeft gezegd: „elken dag, dien God geeft, lees ik gedichten”. Okke Jager lijkt ons een van zijn adepten. Dat dat zijn leven verrijkt, is klaar. Wie echte poëzie weet te vinden, en te genieten, gewint een ontvankelijkheid voor het wezenlijke, een spontane hulde voor de stille dingen, en afkeer van wat hand en tand bevechten en vasthouden als een buit. Maar licht ook laat hij zich verstrikken in een gevaarlijke argeloosheid, vooral als hij zelf ook weet heeft van wat het schrijven van een vers voor sensatie in het hart verwekt, en hij zich vrijwel uitsluitend of althans met voorliefde bezig houdt met moderne kunst. Aan dat gevaar is de samensteller en inleider van dezen bundel helaas niet ontkomen. Getroffen door de gedachte dat wie werkelijk in deze wereld nog dagelijks den Heiland verwacht, heel gewoon in zijn dagelijkse doen, een eenling is in niemandsland, is hij gaan zoeken onder de „bijzondere mensen van de gewone dag”, die dichters heten, om te zien of er onder hen ook zijn die het geluid van den komenden HEER hebben vernomen en er van zijn gaan zingen, of stamelen, hoe dan ook. Maar zijn lamp van Diogenes brandt meer op het subjectief poëtisch gevoel dan op het onder-scheidend en scheidend geloof van het hart dat zijn Heiland verwacht. Dat laatste is stellig de aandrift geweest; in de inleiding staat die onvergetelijke zin: „onder de spitsen van ons verlangen klagen de orgels als het hart van Bach: „Liebster Herr Jesu, wo bleibst Du so lange? Komm doch, mir wird hier auf Erden so bange”. Maar bij de uitwerking is het oncritisch mee-voelend dichterhart bezwaken voor menig geluid over het wereld-einde dat met de wederkomst van Jezus niets te maken heeft. Om als dominee zo'n grondfout te maken in de samenstelling van een bundel, moet men dichter zijn, met al de gevaren van dien. En om voor zo'n bundel een even oncritische inleiding te schrijven, zonder de hulp in te roepen van een kennend en de geesten proevend literator, moet men misschien dominee zijn, met de gevaren van dién.

De ruim zeventig gedichten zijn onder drieërlei gezichtspunt verenigd: eerst een groep waarbij de verwachting van de wederkomst het thema is; dan een, waaruit vrees en angst spreekt voor het komend einde; ten slotte een over den nieuwen hemel en de nieuwe aarde. Het wordt (gelukkig) aan den lezer overgelaten om de „naden” van het geheel te ontdekken.

Alle bijeengebrachte poëzie is modern, wat betreft den tijd van ontstaan. En daarmee heeft de samensteller zich een opzettelijke beperking opgelegd, die tevens een verschraling betekent. De zin daarvan ontgaat ons, daar wel ook „gladde”, (al of niet zogenaamd) retorische en zeer ouderwets aandoende gedichten hier een plaats hebben gevonden. „De grote daden van God moeten in alle talen verkondigd worden”, zegt de inleiding. Maar waarom dan prachtige verzen als b.v. Revius' *Dies Irae* (d.i. „Dag der Wrake”) dat gelóvig spreekt over het komend gericht, buiten gesloten en het gelijknamige van Marsman, dat van eigen ongelooft getuigt, opgenomen? Op één manier slechts is o.i. de bundeling aanvaardbaar: n.l. als een **eerlijk** beeld van wat de **moderne** mens denkt en voelt en vreest of verwacht met betrekking tot het wereldeinde; de kerkmens, zo goed als de afgedwaalde, en de zoeker. Maar dan nog is de ondertitel misleidend („gedichten over de wederkomst van Jezus”) en de inleiding wel heel oppervlakkig. Er wordt daarin wel modern-poëtisch, maar niet profetisch gesproken. „Het ware geloof mag zich niet verheffen”, heet het in het woord vooraf. Neen, de **gelovige** niet, niet op zichzelf, maar wel zal hij het vaste woord over de wederkomst verheffen door de kracht van den Geest, over een Marsman die het al niet meer horen kan, en tegenover een Roland Holst die het nog wel horen kan. Want ook het autoscopisch visioen van den laatste (p. 97)

Stede-troost

van W. A. P. Smit
(fragment)

... Nimmer moogt gij dit vergeten:
wij hebben hier geen stad die blijft,
maar zoeken die wij eeuwig weten,
omdat God zelf ons daartoe drijft:

De stad van licht en heerlijkheden
die als een bruid de hoogtijd beidt,
als God de aarde nieuw beneden
een nieuwe hemel heeft gespreid!

En elke plaats waar mensen wonen
is beeld van dit Jeruzalem,
zoals de mensen ons vertonen
gelijkenis en beeld van Hem.

Wie houdt van dorp of stad op aarde
heeft daarom meer lief dan hij ziet:
zijn hart dat heimwee heeft, ontwaarde
Jeruzalem in het verschiet.

Daár ligt uw stad. Gij zult haar schouwen
witter dan sneeuw, witter dan licht,
zodat gij moet beschermend voorwen
de handen voor uw aangezicht —

Tot weer uw ogen onderscheiden
het wisselspel van kleur en kleur,
en uw verlangen u zal leiden
ontfeilbaar naar uw eigen deur!

Want alles is als nooit tevoren
en God woont er in ieder huis,
toch zult gij weten daár geboren
te wezen en te komen thuis.

Uit: *Stede-troost* (W. van Hoeve, Deventer, 1945).

Deze strofen zijn gelicht uit een afzonderlijk uitgegeven groter dichtstuk, waarmee de auteur de Hagenaars wilde troosten over hun in den oorlog zwaar gehavende stad; ze worden daar gesproken door den geest van Constantijn Huygens, den bekenden dichter uit onzen bloeitijd, Calvinist, en óók Hagenaar.

Het is niet toevallig dat ze zijn geschreven door een kenner van onze 17e-eeuwse letteren als weinigen. Smit heeft voor het „aardse teken” dat heenwijst naar ons eeuwig huis een ik zou haast zeggen bijbelse gevoeligheid, zoals we die ook vinden bij de besten van die eeuw. In deze strofen van de *Stede-troost* krijgt die gevoeligheid haar speel-ruimte in een verstilde overpeinzing die vrij is van iedere speculatie (ze gaat nergens verder dan de Bijbel), en toch verrassend, door de combinatie van ons zo vertrouwde beelden: uit Hebreërbrief en Openbaring, uit Johannesevangelie en Sionspsalm. Hier spreekt een eerbiedige liefde voor het gewone leven, uit heimwee naar die andere aarde die nieuw gespreid zal liggen onder een nieuwen hemel, zeer reëel en ongerept — en door ons allen herkend!

J. BOSCH.

heeft met Jezus niets te maken. En dat doen wij niet door naast hun werk ook op te nemen „de ergerlijke boodschap van De Mérode: „zonder waar geloven wordt vruchteloos naar 't paradijs verlangd”, en in de inleiding te gewagen van een vaag verlangen naar de nieuwe aarde, waarbij de dichter zichzelf niet bewust is dat hij met de gehele schepping meebidt om den terugkeer van Jezus van Nazareth (p. 7) en dat „bidden” ook nog toe te schrijven aan den Geest (van God), dien wij „na Zijn laatste(n) snik in de Openbaring van Johannes” nog niet het zwijgen mogen opleggen (p. 5). Hier komt het reeds uit de dagen van het Réveil zo bekende naast elkaar plaatsen van de inspiratie van de Heilige Schriften en die van de religieuze poëzie in zicht. Tegenwoordig is dat nog veel gevaarlijker, nu niet meer het **gemeenschappelijk** beleden geloof der kerk in deze poëzie wordt verklankt, maar het **puur** subjectief beleven van den enkeling, „dromend, verdreven” (p. 49), in een spel van woorden en beelden (vaak niet eens meer gepaard aan gedachten) uiting zoekt. Ook met poëzie moeten wij critisch omgaan, niet kramp-achtig (een modeterm), maar als uit de vanzelfsheid van het nieuwe leven. Als men in de inleiding leest: „De onvolmaaktheid van deze mir of meer willekeurig geko-

zen gedichten roept ook: „Kom haastig!” Eerst na die komst staat „elk woord trillend in de roos” (Rijnsdorp), dan getuigt dat van een alleszins voorbarige berusting in een on-critische en on-profetische oordeelshouding, die in te hoge mate bepaald wordt door het esthetische spelmoment. Dat proeven wij b.v. ook in het gebrek aan eerbied voor het woord, dat in déze bedeling trillend in de roos staat voor een ieder die gelooft, in enkele van de opgenomen gedichten van Michel van der Plas, D. van der Stoep en Jan Wit, die de lezer zelf gemakkelijk vindt. Ook de waardigheid van het Goddelijk woord zullen wij hoeden; aan wie dat niet doen of nóg niet verstaan te doen, worde liever geen plaats ingeruimd.

Er is in dezen bundel niettemin veel schoons te genieten. Bij de Mérode, W. A. P. Smit, Ido Keekstra, Kees van Duinen en anderen. Ook bij de nieuwsten is veel dat ontoert. Men leze, en herleze, vele malen — en ontdekke zelf waar de Spelende Muze heerst over het Woord, in de gedichten zelf, en... helaas, ook in het commentaar vooraf. Dan alleen zal de lectuur ons verrijken en onze verwachting een wijle stralend maken als die van een kind. En dat was toch het doel van den auteur.

J. BOSCH.

En nu de mens zelf.....

Klaas J. Popma: „De zonde van Jan der Kindere”
Uitg. N.V. Zomer & Keuning, 1952
Prijs f 5.40. Nog verkrijgbaar.

III: De Schrijver en zijn werk

Dit boekwerk behoort reeds in zoverre tot de evenementen dat het een professorenroman is, en ondanks het feit dat de romans in ons vaderland vele zijn en het getal der hoogleraren zich in Nederland dagelijks uitbreidt, zijn er niet veel hoogleraren die ons romans geschonken hebben.

Het is reeds meer dan een eeuw geleden (1847) dat de rusteloos arbeidende classicus, de Groningse hoogleraar Petrus van Limburg Brouwer (geb. 30 September 1795) lezend Nederland verraste met zijn roman „Het Leesgezelschap van Diepenbeek”. Het bevatte een volgehouden satire tegen de Afscheidenen van 1834. En waar spot en humor, caricatuur en satire vaak veel beter een overtuiging weergeven dan lange wetenschappelijke geschriften of verhandelingen, acht ik deze roman er een voorbeeld van, hoe het weldenkend Nederland van een eeuw geleden de Afscheidenen van 1834 zagen, want de Afscheiding als zodanig kwam bij hen nauwelijks voor een serieuze beschouwing in aanmerking. Hoogst vermakelijk niet alleen, maar ook uiterst leerzaam uit cultuurhistorisch oogpunt is daarom Limburg Brouwers roman. De Bibliotheek der Nederlandse Letteren, samengesteld door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden en de Koninklijke Vlaamsche Akademie te Gent, die toch werkelijk zeer kritisch is in de keuze van haar uitgaven, gaf dit werk in 1939 opnieuw uit, en niet ten onrechte, al is het misschien jammer dat door deze wetenschappelijke uitgave deze roman bij het gereformeerde volk bijna geheel onbekend bleef. De verzorger van deze uitgave, de vroegere Leidse hoogleraar Dr. Jan de Vries, merkt terecht op dat de humor en spot, ondanks de voor die tijd losse toon, polemisch geladen is: „hij wilde laten zien, dat de Groninger theologen het aan het rechte eind hadden en dat hun bestrijders zich vastklampten aan een vermolmd systeem”. (pag. XIX)

Ook in onze tijd zijn nog wel voorbeelden te noemen van hoogleraren die romans schrijven bijv. Prof. Dr. J. Waterink. Niemand minder dan de Utrechtse historicus Prof. Dr. P. Geyl schreef voorts een vijftien jaar geleden zijn thans opnieuw in de Prismareeks uitgegeven detectiveroman „Moord op de plas”. Als Duits gijzelaar doodde hij met het schrijven van deze roman de tijd, en betoonde zich een vlot schrijver, hetgeen niet te verwonderen is, voor wie weet dat Geyl evenals Van Eyck zijn loopbaan aanving als correspondent van één onzer grote dagbladen in Londen, en dat in de tijd dat het correspondentenschap nog de oefenschool genoemd mocht worden van geleerden en cultuurdragers.

In de rij van hoogleraren-romanschrijvers deed ook Prof. Dr. K. J. Popma in 1952 zijn intrede. Een ieder zal hem voor alles kennen als voorstander van de Wijsbegeerte der Wetsidee, waaraan hij zijn hart verpand heeft, en voor welke aangelegenheid hij sedert 1948 te Groningen en sedert 1955 te Utrecht hoogleraar is.

Het kan onze bedoeling niet zijn hier een schets te geven van zijn persoonlijkheid en oeuvre. Zijn persoonlijkheid is trouwens ingewikkelder en zijn oeuvre uitgebreider dan men bij eerste kennismaking zou vermoeden, en die kennismaking is meestal reeds van zodanige aard dat men niet de indruk van eenvoudigheid ontvangt.

Terwijl de hoogleraren Vollenhoven en Zuidema hun wetenschappelijke arbeid als theoloog aanvingen, Dooyeweerd en Mekkes als jurist, Van Riessen als ingenieur, is Prof. Dr. K. J. Popma als classicus begonnen. Hij promoveerde in 1931 bij Van Groningen te Leiden tot Doctor in de Letteren en Wijsbegeerte op een dissertatie getiteld „Luciani de Sacrificiis”.

Maar wie zou menen dat K. J. Popma zich aan deze min of meer filologische studie zou houden, vergist zich erg. Hij werd leraar,

maar bekwaamde zich daarnaast in de wijsbegeerte en publiceerde in 1956 zowel een zeer gedegen als zeer duidelijke „Inleiding in de Wijsbegeerte”, die tevens een uiteenzetting vormt van de grondtrekken van de Wijsbegeerte der Wetsidee, welke naast de helaas nog steeds niet in druk verschenen „Isagoogè” (inleidend Collegedictaat) van Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven, wellicht de beste inleiding voor beginnelingen in de Wijsbegeerte der Wetsidee is.

Deze Inleiding — uit zijn colleges ontstaan — was voorafgegaan door twee Inauguraties, die te Groningen over „Achtergrond der Wijsbegeerte” (1948) en die te Utrecht over „De Duurzaamheid der Wijsbegeerte” (1955).

In zijn rijpingsjaren waren het vooral Dr. E. H. Renkema en Prof. Dr. H. Wagenvoort die hem voor het leven beïnvloed en gevormd hebben, en die hij in het Woord Vooraf van zijn Dissertatie daarvoor dank zegt. Maar het was Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven die hem zou bestempelen met het teken waarmee hij definitief de wetenschappelijke wereld inging: de Wijsbegeerte der Wetsidee.

De Wijsbegeerte der Wetsidee is een réveil, een beweging, die met name op wijsgerig gebied heeft pogen aan te vullen aan bezinning en wetenschappelijke uitbouw, waar de generatie van Kuypers, door overmaat van werk elders, nog in gebreke was gebleven. Reeds daarom verdient deze beweging de zakelijke aandacht van allen die de nationale betekenis van Kuypers levensarbeid erkennen. *Te zeggen dat de Wijsbegeerte der Wetsidee slechts een systeem is, geeft even veel blijk van bezinning als wie de kerk afdooft met de opmerking dat het een instituut is dat de welsprekendheid in de wereld bevordert!* De Wijsbegeerte der Wetsidee poogt in het brede en inderdaad moeizaam te doorkruisen veld der wetenschap tot *persoonlijke* confrontatie te komen met die *vakgenoten* die menen dat de Christus en het Christelijk geloof kunnen worden uitgeschakeld uit het kennisproces. Zij poogt duidelijk te maken, en niet uitsluitend aan wie dit reeds belijden, maar vooral ook aan wie het nog niét belijden, dat nooit een goed inzicht in de aard van de kennis zélve kan worden verkregen, door wie het geloofsaspect bij voorbaat uitschakelt. De Wijsbegeerte der Wetsidee wil verder concreet nagaan **hoe** dit geloofsaspect **vervlochten** is met andere levensaspecten.

Duidelijk zal zijn dat hier arbeid aan de orde is die jaren vergt, en dat men de Wijsbegeerte der Wetsidee op haar eigen pad moet volgen, wil men verstaan wat hier gaande is, wil men niet in de oude fout vervallen, die de Wijsbegeerte der Wetsidee juist ten diepste *bestreden* heeft: om haar of enige andere arbeid binnen het Christendom *uitsluitend* te beoordelen naar eigen tijdelijk omhoog geheven en ook tijdelijk tot hoogste waarheid uitgeroepen lievelingsdenkbeelden. Want juist door deze laatste fout is de School van de Wijsbegeerte der Wetsidee reeds in de dertiger jaren in botsing gekomen met diverse toenmaals heersende theologen der oude Gereformeerde Kerken, en bracht haar dit uiteraard in een zelfde positie als waarin de School van Prof. Dr. K. Schilder in die jaren verkeerde.

Doch niet alleen het specifiek wijsgerige interesseerde Popma. Hij schreef ook zeer kundige meditaties, waaruit zijn grote en vaak diepzinnige Bijbelkennis spreekt. Soms wist hij zich een gemoedelijk essayist en speels dichter te betonen. Doch tevens kon hij voor de dag komen als een scherp polemist. Zo toen de Utrechtse hoogleraren Prof. Dr. W. J. Verdenius en Prof. Dr. C. J. de Vogel het grote geschiedwerk van Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven „Geschiedenis der Wijsbegeerte” hadden aangevallen. Zelden is in Philosophia Reformata, het wetenschappelijk tijdschrift van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte, zo ongezoeten geantwoord als door Prof. Dr. K. J. Popma in 1952 in zijn artikel „Historicale methode en historische continuïteit”.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Wat de literaire faculteit betreft zijn voorts van belang zijn boekwerken „Calvinistische Geschiedbeschuwing” (1945) en „De Oudheid en Wij” (1948), waarin een confrontatie wordt tot stand gebracht van het behandelde vakgebied met de Calvinistische levensbeschouwing.

Wij hebben nog niet gesproken over Popma's geheime liefde: de theologie. Want hoewel Prof. Popma wel eens de stelling poogt waar te maken (die zeker niet op rekening van de Wijsbegeerte der Wetsidee als zodanig mag worden gesteld!) dat de theologie eigenlijk als aparte vakwetenschap geen recht van bestaan heeft, en deze *in de grond* der zaak weinig anders zou kunnen zijn dan Bijbelfilologie, valt toch op dat Popma over niets liever converseert, discussieert, refereert en doceert, polemiseert en publiceert dan over die zaken die de „theologen” met de gangbare term „theologie” bestempelen. Met dit onderscheid veelal, dat hij natuurlijk over nog heel veel meer zaken weet te spreken en te schrijven dan over het specifiek theologische van de theologie. In dit verband kunnen nog genoemd worden zijn boekwerken „De Vrijheid der Exegese” (1944) en „De Plaats der Theologie” (1946).

Wat Popma inmiddels zo bijzonder boeiend doet zijn in deze soms zo saaië tijd, waarin iedere kring, slechts één toon schijnt te kennen, is dat hij bijna altijd onverwacht uit de hoek komt. Ook hij behoort tot het kleine corps dat nog niet ten slachtoffer is gevallen aan een quasi-wetenschappelijk dirigisme, waardoor men bij voorbaat weet hoe iemands oordeel zal luiden, hetgeen dan veiligheids-halve bijna steeds identiek schijnt te zijn aan de gangbare mening in zijn kring. Popma daarentegen is de man der verrassingen, al zullen die lang niet altijd voor een ieder aangenaam zijn. Maar in wetenschappelijk opzicht komt hij, voor wie hem verstaat, altijd op hoog niveau naar voren, ook wanneer het hem gegeven is een enkele keer in de discussie *wetenschappelijke verwarring* te stichten, iets waarin hij zich een ware meester kan betonen. Maar niemand late zich door deze uitdrukking afschrikken! Want ook temidden van de verwarring is er veel van hem te leren, al was het alleen maar door uit te vinden wáár de oorzaak der verwarring is aan te wijzen. Vergeten wij niet dat verwarring, wetenschappelijk bezien, vaak volkomen legaal is, want als geheel het leven leeft ook de wetenschap van de strijd tegen de verwarring, ook al zijn wij ons dat niet altijd bewust. Misschien dat hiermee samenhangt dat zowel Popma horen als Popma lezen tijd vergt. Maar wie dat nauwgezet doet, zal verrijkt worden, ook al zal hij het niet in alles met de docent eens zijn. En in alles blijkt bij Popma's gedachtengang zijn nadrukkelijk gereformeerde overtuiging. Daarentrent publiceerde hij in 1949 een brochure: „Reformatische Levensvorm”.

In zijn religieuze ontwikkelingsgang vertoont Popma dus oer-gereformeerde trekken maar met een sterk individuele inslag. Aanvankelijk vooral door D. H. Th. Vollenhoven en A. Janse beïnvloed, maakt hij de laatste jaren een ontwikkeling door die hem achteraf dichter bij Prof. Dr. K. Schilder heeft gebracht, in het bijzonder wellicht omdat deze er oog voor heeft gehad hoe het goud ver-

donkerd is binnen de gereformeerde kring. En om dat te verstaan behoeft men geen theoloog, geen wijsgeer, geen geleerde te zijn. Daar zijn slechts voor nodig Bijbelkennis en een nauwgezet bezien van het gereformeerde leven in zijn totaliteit. En wij wezen er reeds op dat Popma een groot Bijbelkenner is, zelfs in die mate dat ik vermoed dat bijna iedere „godgeleerde” met vrucht alsnog bij hem in de leer zou kunnen gaan.

Dat laatste nu, de Bijbelkennis en een vaste overtuiging inzake eigen omgeving, vormen een basis die op zich zelf noodzakelijk is voor de Christelijke romanschrijver die zijn voorstellingen en fantasie aan meer wil toetsen dan aan de min of meer toevallige aan tijd en zeden gebonden personen van zijn omgeving.

* *

Na deze oriënterende opmerkingen inzake de Schrijver van de thans te bespreken roman, nog één opmerking aangaande de verhouding van de auteur tot zijn werk.

Een veel gemaakte opmerking is dat het zo moeilijk is deze roman openlijk te beoordelen, omdat deze in sterke mate een *autobiografisch karakter* zou vertonen.

Nadrukkelijk wil ik naar voren brengen dat dat misschien wel waar is, maar dat wij daar bij de beoordeling van deze roman niets mee te maken hebben, tenzij wij de orde van beoordeling totaal willen omkeren!

Want wél is voor de biograaf van groot belang om later na te gaan in hoeverre hij autobiografische gegevens kan ontdekken in

romans van hem wiens leven hij moet beschrijven, maar wanneer wij een roman van een schrijver beoordelen qua roman, dan *hinderen* wij het verstaan slechts wanneer wij ons (ontijdig) opmaken om de autobiografische elementen er uit te peuren.

Nog afgezien van het feit dat dit ten aanzien van deze roman helemaal niet gemakkelijk zal zijn, en men nooit zekerheid zal hebben in exacte zin (waar het nu juist om gaat in dat geval!) hebben wij met dit autobiografisch element hier niet te maken. Wij kunnen en moeten het geheel uit schakelen, ten bate van een juiste beoordeling! Niet de romanbeoordelaar, maar hoogstens de biograaf past het, in later dagen dit vraagstuk te bezien, zó hij zich daartoe al geroepen acht! Niet ons echter, tijdgenoten, die via deze roman slechts een weinig willen doordringen in het gereformeerde leven van vandaag en mogelijk in ons eigen leven. Wij dienen zo zakelijk mogelijk deze roman te bezien, omdat langs dié weg ook de latere biograaf zijn materiaal ontvangt, want allereerst zal ook hij er belang bij hebben een juist inzicht te krijgen in deze roman gelijk hij daar ligt.

Wij leren inderdaad iedere auteur uit een roman kennen, vaak van een geheel andere zijde dan tot op heden het geval was, maar dan zal deze (nieuwe) kennis van de roman als objectief gegeven moeten uitgaan van de roman zoals deze daar ligt, en niet door een vaag vermoed autobiografisch element, waaromtrent thans nooit zekerheid is te krijgen.

(Wordt vervolgd). G. PUCHINGER.

KRITISCHE KRABBELS

Wie zijn er eigenlijk wijs?

Voor jaren las ondergetekende in krant of boek een verhaaltje, dat bovenstaande titel droeg. Het was in een dialect geschreven en dat klinkt eigenlijk veel mooier dan in het Nederlands. Maar omdat de meeste lezers dat mooie dialect niet verstaan zal ik het maar vertalen.

Het verhaal luidde ongeveer als volgt.

Op zeker dorp woonden twee broers, die altijd bij mekaar waren. Ze heetten laat ik maar zeggen Albert en Bertus.

Ze waren zoals men zegt niet helemaal wijs. In Groningen zou men zeggen: ze waren wat slicht. In Friesland: ze waren wat nuver.

Dat bleek wel uit hun praat.

Als Albert een steentje zag liggen, dat hij wel hebben wou, zei hij: Kijk daar ligt een mooie steen, Bertus.

Deze antwoordde dan: Ja, dat zie ik ook, een mooie steen.

Albert weer: Zal ik hem pakken?

Bertus: Ja, dat zou ik maar doen.

En dan raapte Albert het steentje op.

Als ik me wel herinner waren ze nog wel zo, dat ze de kost konden verdienen. Maar daarmee was het ook afgelopen.

Verder was er veel goeds van deze mannen te zeggen:

Ze waren altijd bij mekaar en hadden nooit ruzie.

Ze liepen mekaar nooit voor de voeten en anderen ook niet.

Beleefd groetten ze en vriendelijk waren ze voor iedereen.

Alle mensen hielden van hen.

Het waren kinderen in verstand, maar ook in de boosheid.

Het verhaal eindigde met de vraag: Wie zijn nu eigenlijk wijs?

Deze abnormale jongens of wij normale mensen?

Veel mensen, die goed hun verstand hebben, lopen mekaar voor de voeten.

Ze maken vaak ruzie om een kleinigheid.

Gunnen mekaar het licht in de ogen niet.

Vechten er om wie de eerste zal zijn.

Het zou niet goed gaan als alle mensen zo waren als Albert en Bertus. Maar het zou in wereld en kerk wel beter gaan, als allen zo tevreden en vriendelijk en blij waren als deze „onnozelen”.

Hoe worden we echt wijs?

Door te zoeken de „wijsheid die van boven” is.

Waarvan Jacobus zegt: „Die is ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden, gezellig, vol van barmhartigheid en van goede vruchten; niet partijdig oordelende en ongeveinsd.

En de vrucht der rechtvaardigheid wordt in vrede gezaaid voor degenen, die vrede maken”. Jac. 3 : 17 en 18.

FRATER.

HET BOEK DES LEVENS

II

We hebben de vorige keer weergegeven welke twee opvattingen in grote lijnen over het boek des levens onder ons worden of werden voorgedragen.

We willen nu de Schriftgegevens nagaan.

We beginnen met op te merken, dat in de Schrift nogal betrekkelijk vaak sprake is van boeken bij God. We noemen: Ex. 32 : 32, 33; Ps. 56 : 9; 69 : 26; 139 : 16; Ez. 13 : 9; Dan. 7 : 10; 12 : 1; Mal. 3 : 16; Fil. 4 : 3; Op. 3 : 5; 5 : 2 e.v.; 13 : 8; 17 : 8; 20 : 12, 15; 21 : 27. Verder zijn ook nog te noemen plaatsen, waar toch ook klaarblijkelijk sprake is van een optekenen Gods, al komt het woord 'boek' niet voor. Zo: Ps. 87 : 6; Jes. 4 : 3; 48 : 19; 55 : 6; Luk. 10 : 20; Hebr. 12 : 23.

Boek en inschrijven is hierbij wel een overdrachtelijke wijze van spreken waarmee een doen Gods wordt aangeduid. Boek geeft dan wel aan het blijvende, het niet vergeten worden; wat geschreven is staat vast.

Nu is duidelijk, dat lang niet altijd waar van boek sprake is bedoeld wordt op het boek des levens. Er zijn verschillende boeken. Dan. 7 : 10, Op. 20 : 12 spreken ook duidelijk van boeken in het meervoud. We willen nu niet onderzoeken welk boek precies bedoeld is bij alle genoemde plaatsen. Soms is er ook wel enige onzekerheid. Maar in Mal. 3 : 16 wordt gesproken van een gedenkboek, waarin de daden der mensen opgetekend worden. Zo ook wel Ps. 56 : 9; Jes. 55 : 6; Op. 20 : 12 slot. In Op. 5 is sprake van het boek der raadsbesluiten Gods.

Volgens L. Koep in „Realexion für Antike und Christentum” 1953 I Spalte 724 is de voorstelling, dat de Godheid zich in haar betrekking tot de wereld en de mensen van een hemelse boekhouding bedient wel bekend bij alle oud-oosterse religies. Er laten zich, zo zegt hij, drie typen onderscheiden, waarvan het „Schicksalsbuch” en de „Bücher der Werke” aan alle religies gemeen zijn, terwijl het „Buch des Lebens” in de zin van een hemelse burgerlijke stand een bijbels-christelijke figuur blijkt te zijn. Koep geeft voor het voorkomen van deze voorstelling dan verder breedvoerige argumentatie. En in zijn genoemd boek gaat hij er nog breder op in.

We hoeven dus zo niet te vragen, hoe, waar voor Ex. 32 van zo'n boek in de Schrift niet gesproken wordt, Mozes er van wist. Het weten ervan leefde algemeen onder de mensen. We mogen hierbij misschien even verwijzen naar wat Prof. B. Holwerda opmerkt

in zijn dictaat Hist. Rev. I, 77 over de feitelijkheid der voor-Abrahamietische openbaring en het afbreken van de openbaring sinds Abraham.

Bij de heidenen kwamen ook nog resten voor van ware Godskennis te danken aan Goddelijke openbaring zij het dan verminkt, verbasterd en ten onder gehouden. Vandaar dat men bij de heidenen wel kan spreken van een „Schicksalsbuch”, een boek van het lot, maar bij Israël niet. De uitvoering van Gods raadsbesluit is wat anders dan de voltrekking van een noodlot. Koep geeft dat ook wel toe. Vandaar ook dat bij de heidenen de gedachte aan het boek des levens verloren ging. Zo immers als God zich in verband met het boek des levens openbaarde, zo kenden de heidenen God niet meer, zo weigerden ze Hem te kennen, maar onder Israël, in de Kerk, werd het bewaard.

Wanneer wij nu nagaan wat de Schrift meedeelt van het boek des levens dan moet toch onze conclusie wel zijn, dat de Augustijnianse opvatting niet te handhaven is.

We nemen als eerste bewijsplaats Ex. 32 : 32 en 33. Mozes zegt daar tegen de HERE: nu dan, indien Gij hunne zonden vergeven zult! Doch zo niet, zo delg mij nu uit uw boek, hetwelk gij geschreven hebt.

We kunnen hierbij de vraag laten rusten of Mozes zich hiermee plaatsvervangend aanbod voor zijn volk, dat zo zwaar gezondigd had — zo Prof. K. Schilder, Christus in zijn lijden. II 1930 blz. 211 en Dr M. B. van 't Veer Het rijke Woord. z.j. blz. 152 e.v. — of dat hij alleen maar wilde uitdrukken, dat hij het lot van zijn volk wilde delen — zo Ds I. de Wolff, „De Geschiedenis der Godsopenbaring” II 363. In elk geval bad Mozes om, voor het geval God Israël zijn zonde van de aanbidding van het gouden kalf niet wilde vergeven, uitgedelgd te worden uit het boek, dat God geschreven heeft, met welk boek moeilijk iets anders bedoeld kan zijn, dan het boek des levens. Bij mijn weten wordt dat ook door niemand betwist.

Nu heeft men het wel zo willen voorstellen, dat Mozes bij zijn vraag eigenlijk nog maar dacht aan afsnijden van het aardse leven. Zie bijv. de Wolff a.w. 365 en Aalders in zijn K.V. op Dan. 12 : 1.

We willen niet ontkennen, dat Mozes het zich zo voorgesteld heeft, dat hij, zo God op zijn vraag inging, aanstonds dood ter aarde zou vallen. Maar dan als uiting van Gods toorn, van Gods verwerping, zoals in vs 10 Gods dreiging het volk te verteren toch ook bedoeld is als een verwerpen van Israël als zijn volk en in plaats daarvan Mozes tot een groot volk te maken. Mozes bidt dus, hoewel

hij zich opgeschreven weet in het boek des levens, om zijn verwerping, als God niet wil terug komen op zijn verwerping van Israël. En dan antwoordt de HERE Mozes niet, dat zulks niet mogelijk is, omdat wie een keer in dat boek geschreven staat er nooit meer uitvalt, maar dan wijst God de gedachte van Mozes af op grond hiervan, dat God alleen die uit zijn boek delgt, die tegen Hem gezondigd heeft. Niet de onveranderlijkheid van Gods eeuwig besluit wordt als tegeninstantie tegen Mozes bede ingebracht, maar Gods rechtvaardigheid, die alleen zondaars straft. Vgl. Ez. 18 : 4, 20. Op zichzelf wijst God de gedachte aan een uitdelgen uit het boek des levens niet af als onmogelijk.

De Statenvertaling heeft zelfs haar vertaling laten beïnvloeden door haar opvatting. Zij heeft in vs 33: dien zou Ik uitdelgen uit mijn boek. M.a.w. zo wil gezegd zijn: als het mogelijk was. Maar voor deze vertaling is taalkundig geen grond. Zowel de N.Vert. als de vertaling van de K. V. heeft dan ook: zal Ik uit mijn boek delgen.

Uit het boek des levens gedelgd worden is wel een mogelijkheid.

We vinden dat ook uitgesproken in Ps. 69 : 29: Laat hen uitgedelgd worden uit het boek des levens, en met de rechtvaardigen niet geteld worden.

Ook hier heeft men bij het uitgedelgd worden uit het boek des levens of der levens wel willen denken aan een sterven. We willen niet uitsluiten, dat de dichter hier heeft willen bidden om de dood van zijn benaauwers, maar dat dan toch tevens uiting was van het gestoten zijn uit Gods gunst. Dat er meer in ligt dan 'zij mogen sterven' blijkt ook wel uit het parallelisme der versleden. D.w.z. de Hebreeuwse poëzie kende het gebruik in het tweede deel van een versregel hetzelfde uit te drukken als in het eerste deel, zij het dan in wat andere woorden. Dus uitgedelgd worden uit het boek des levens is hetzelfde als niet meer bij de rechtvaardigen gerekend te worden. En rechtvaardigen zijn toch mensen, die in Gods gunst en liefde delen.

Ook hier zien we dus, dat het uitgedelgd worden uit het boek des levens en dan als uitgestoten worden uit de kring van Gods gunstgenoten, zeker mogelijk wordt geacht.

Nu heeft men willen stellen: zeker het O.T., waar het begrip dan nog wat ondiep opgevat zou zijn, kende nog wel de mogelijkheid van uitgedelgd worden uit het boek des levens, maar het N.T. toch niet meer.

Nu menen wij, dat uit het bovenstaande wel bleek, dat het O.T. toch niet zo'n ondiep begrip van het boek des levens had. Maar bovendien kent het N.T. toch ook wel de mogelijkheid van een uitgedelgd worden uit het boek des levens. In Openb. 3 : 5 lezen we als uitspraak van de Here Christus: Die overwint, die zal bekleed worden met witte klederen, en Ik zal zijn naam geenszins uitdoen uit het boek des levens.

Velen hebben bij deze tekst wel gesteld, dat zeker hier wel gesproken wordt van een uitdelgen uit het boek des levens, maar daarmee nog niet gezegd is, dat zo iets ook ooit in werkelijkheid zou voorkomen. Zo o.a. nog Dr K. Dijk in „Van Eeuwigheid Verkoren” blz. 73.

Maar opgemerkt zou kunnen worden, dat het toch weinig zin heeft een mogelijkheid te stellen, die ondenkbaar is, vooral niet bij een vermaning. De kracht ervan moet dan wel verloren gaan. En vervolgens is toch ook duidelijk, dat de belofte van het niet-uitdoen voorwaardelijk gesteld is. In het algemeen is het helemaal niet zeker, dat iemand niet uit het boek des levens uitgewist zal worden.

Het geldt alleen voor de overwinnaar. En tenslotte moet vanzelf dit vers gelezen worden tegen de achtergrond van heel de brief aan Sardes. Wat deed zich in Sardes voor? Afval. Terugval van het leven in de dood. Tegenover die achtergrond krijgt de vermaning goede zin. Alleen de overwinnaar van de verwording van Sardes zal zijn naam blijven hebben in het boek des levens. Dat is de belofte die hem in zijn strijd wordt toegezegd. Maar in deze belofte ligt tevens ook een duidelijk uitgesproken dreiging. Alleen aan de overwinnaar zal deze belofte vervuld worden.¹⁾

Ds Trimp is het er mee eens dat in Ex. 32 en Ps. 69 sprake is van een werkelijk uitdelgen uit het boek des levens, wat hij hier dan verstaan wil hebben als het verbondsboek. Volgens wat wij van hem aanhaalden van blz. 139 wil hij hetzelfde zeggen van Op. 3 : 5. Maar nu staat er op blz. 98 iets merkwaardigs: „Deze exegese (die van Woelderink) ligt inderdaad voor de hand. Wie overwint, blijft in het boek. Maar wie is het die overwint? Hij, die in het boek staat”. Dit is óf een niets zeggende zin, in zover het duidelijk is, dat slechts wanneer iemand eerst in het boek des levens is ingeschreven van hem gezegd kan worden, dat zijn naam er niet uitgedaan wordt. Maar dat hoefde dan toch niet met zoveel klem gezegd te worden. Of er wil mee gezegd zijn — en dat zal wel Trimps bedoeling zijn, naar ook het vervolg aangeeft — dat wanneer iemand geschreven staat in het boek des levens hij zeker zal overwinnen. Maar daarmee is dan het uitgedaan worden uit het boek des levens tot een onmogelijkheid geworden. En zo komt aan de dag, dat Trimps spreken over het boek des levens als het verbondsboek, waar iemand werkelijk uit kan vallen, niet serieus gemeend is. Hoe hij dan zijn instemming kan betuigen met de exegese van Woelderink, die in Op. 3 : 5 wel de mogelijkheid ziet opgehouden voor een uitgedaan worden, is mij een raadsel.

Voor zijn opvatting, dat wie in het boek staat overwint, beroept hij zich dan met name op Op. 13 : 8. Daarover een volgende keer.

H. VENEMA.

¹⁾ Zie voor de uitlegging van deze Schriftplaatsen ook de artikelen van Ds Visée.

Mensenvrees

Als de apostel Petrus in zijn brief de gelovigen, te midden van druk en lijden om des Evangelies wil, vertroost en bemoedigt, dan waarschuwt hij hen ook, om zich niet door mensenvrees te laten afvoeren van hun vastheid.

Wie tot lijden om der gerechtigheid geroepen wordt, moet daardoor niet ontsteld en in de war gebracht worden. Het is een kwade zaak, als de gunst van mensen zich van ons afkeert, als zij liegende allerlei kwaad van ons gaan spreken, als zij ons gaan bedreigen en haten en vervolgen. Maar — zegt Petrus dan — vrees hun vrees niet en wordt niet ontroerd, en houdt den Heere Jezus maar voor ogen: Heiligt Hem in uw harten als Heer (1 Petrus 3 : 14). Hij staat boven alles, ook over degenen, die u benaauwen en die niets kunnen doen, wanneer Hij dat niet toelaat.

Hoevelen worden door mensenvrees tot ontrouw verleid. Men wil graag goede vrienden blijven; men is bang dat familieverhoudingen worden verstoord; men probeert conflicten te voorkomen; men vindt het niet prettig om eenzaam te komen staan; men is beducht financiële schade te lijden, een maatschappelijke positie te verliezen, te moeten breken met dingen die ons vertrouwd of lief geworden waren — en daarom komt men er toe in omstandigheden, waarin de Heere trouw en gehoorzaamheid en standvastigheid van ons vraagt, wat water in de wijn te doen; wat toe te geven; de lijn minder strak te trekken; dingen te doen „om des lieven vredes wil”. De Heere Jezus wist dat alles ook. Hij kent onze menselijke zwakheden. En daarom sprak Hij: Wie vader of moeder lief heeft boven Mij is Mijns niet waardig; en wie zoon of dochter lief heeft boven Mij is Mijns niet waardig; en wie het kruis niet op zich neemt en Mij niet navolgt, die kan Mijn discipel niet zijn.

Daarom hebben de apostelen des Heeren de gelovigen in hun veelszins moeilijke levenspositie om des Evangelies wil steeds tot standvastigheid en volharding opgewekt. Ze kenden de situaties, waarin men „om des geloofs wil” in de toenmalige heidense en vijandige Joodse wereld kwam te verkeren. Hoe kwalijk men van de Christus sprak als van kwaaddoeners.

De enige weg om van mensenvrees verlost te worden is deze, dat men Christus in zijn hart als Heer heiligt; Hem erkent als zijn Heer en Eigenaar en Koning en Beschermmer. Ook al zou dan heel de „wereld” in en buiten de Kerk tegen ons zijn, niets en niemand zal ons wezenlijke schade kunnen doen. Daarom vrees hun vrees niet en wordt niet ontroerd.

B. TELDER

Vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven

Als wij over vrijheid en verantwoordelijkheid in het economisch leven gaan spreken, zullen wij eerst moeten weten wat dat economisch leven is. Wij zullen ons een begrip van het economische moeten vormen en ons moeten afvragen wat het specifieke is dat het economische onderscheidt van andere zijden van de werkelijkheid.

Want er is een onderscheid dat ieder in het dagelijks leven als zodanig ervaart. En toch is het anderzijds weer zo dat wij nooit een gebeurtenis als een zuiver economisch bepaald gebeuren in de werkelijkheid meemaken. Steeds zijn de economische kanten verbonden en verstrengeld met de technische, sociale, juridische, en andere zijden van dat gebeuren. Maar hoe kan ik dan spreken van economisch leven, van economisch handelen, van economische gebeurtenissen?

Dit probleem is niet zo moeilijk als het lijkt. Wij hebben n.l. de werkelijkheid reeds verminkt door te spreken over economisch leven. Wij hebben bepaalde — zeer wezenlijke — zijden van die werkelijkheid achteruit geschoven en eenzijdig het economische gelicht uit de samenhang waarin het besloten lag. Waarom doen wij dat? Wel, uiteraard om daardoor dat economisch gebeuren scherper onder ogen te krijgen; om het, ontdaan van niet-economische elementen, des te zuiverder in zijn grondtrekken te kunnen nagaan. Terwille van de scherpe analyse zien wij dus af van de niet-economische zijden van het menselijk bestaan. Wij abstraheren welbewust en hopen er wijzer van te worden.

Dit is geen ongeoorloofde methode van handelen, mits wij maar steeds bedenken, wat wij gedaan hebben en waarom wij zulks

deden. En mits wij onze verkregen inzichten maar niet aanstonds aan de levenswerkelijkheid trachten op te dringen, zonder te beseffen dat wij in onze analyse de andere zijden van de werkelijkheid hebben opzij geschoven.

Wanneer wij nu op deze wijze het economische bloot gaan leggen, springt aanstonds naar voren dat het hierin gaat om de verhouding van de mens en de dingen, die belangrijk zijn voor zijn bestaan, zijn levensonderhoud, zijn kostwinning. De vraag naar de menselijke arbeid en het dagelijks brood is dus in het geding. Alle dingen die hierbij een rol spelen trachten wij in het oog te vatten. Maar de onoverzichtelijke verscheidenheid van de dingen stelt ons voor onoverkomelijke moeilijkheden, indien wij niet trachten ze te herleiden tot een gemeenschappelijk kenmerk. Dat kenmerkende van de dingen is, dat zij waarde hebben in het menselijk bestaansstreven. Alle goederen, dienstverrichtingen, rechten en aanspraken die de mens helpen in zijn streven op deze wereld een bestaan te verwerven, zijn waardevol en worden als zodanig door de mens bejegend. We spreken hier van economische waarden, en de omgang met deze waarden, het handelen ermee, opent voor ons de mogelijkheid een begrip te verkrijgen van het economisch probleem. Want in de vorming, omloop, verdeling en vertering van waarden drukt zich het streven van de mens naar een bestaan uit en wel op een bepaalde wijze.

Niet alle dingen zijn even waardevol. Sommige hebben grote waarde, anderen geringe. Dat komt door de schaarste, die niet voor alle dingen even groot is. Sommige dingen zijn helemaal niet schaars, en de mensen

beschouwen ze dan ook niet als economisch waardevol (hoewel ze dat in ander opzicht wel kunnen zijn). Hoe hoog de waarde van een goed of dienst is hangt daarom af van de schaarste die er aan het goed of de dienst bestaat. Diamanten zijn economisch gezien meer waardevol dan brood omdat de diamanten schaarser zijn.

Nu is schaarste uiteraard een relatief begrip. Het drukt de verhouding uit tussen de bestaande behoeften en de middelen die in de behoeften kunnen voorzien. Vandaar dat de schaarste van bepaalde, economisch waardevolle dingen, naar tijd en plaats variabel is. Woonruimte was voor de oorlog niet zo schaars als thans, doch omgekeerd zijn auto's thans in overvloediger mate aanwezig dan vroeger. De verhoudingen veranderen dus voortdurend in het economisch leven. Vandaag is het anders dan gisteren en morgen is het weer anders dan vandaag. Het veranderlijke staat zozeer op de voorgrond, dat vele beschouwers en beoordelaars van het economisch leven er niets anders in kunnen zien dan een chaos. Men observeert de steeds wisselende gegevens van het dagelijks gebeuren, verliest zich in de massa van feitelijkheden en concludeert op zijn best tot een wanordelijke stroom die in een zekere richting zich voortbeweegt. Vele zgn. practici en bedrijfsmensen zijn deze mening toegedaan en zij leggen deze mening neer in de uitspraak: „er is niets van te zeggen”, (daarbij al dan niet een wanhopig gebaar makend).

Maar zo staan de zaken niet. Er is orde in de „chaos”, al kost het ons ook grote moeite deze orde op het spoor te komen.

Het economisch leven is geen chaos, maar een kosmos, een geheel waarvan de delen hun plaats hebben en samenhangen met elkaar. Het is niet zo dat de menselijke hand hier van nature moet ingrijpen om de orde te stichten, wijl anders het economisch gebeuren zou uiteenvallen in een rommelpot van verschijnselen. Neen, het economische heeft een vaste structuur, een bouwwoorde die tot haar wezen behoort, en die door geen mensenhand kan worden doorbroken. Onze eerste taak is het essentiële van deze kosmos te laten zien, omdat anders geen verstandig woord over de vrijheid en verantwoordelijkheid in het economische gezegd kan worden. Pas als wij de orde die er in dit opzicht in de scheppingswerkelijkheid bestaat, hebben nagespeurd en blootgelegd, kunnen wij over bevoegdheden van deze of gene persoon of instantie t.o.v. het economisch leven gaan spreken. Ik stel dit met nadruk vast, omdat er twee richtingen zijn waartegen wij hier front moeten maken. Enerzijds is er een stroming in het Humanistisch denken die niet wil weten van een structuuroorde in het economische, wijl zij principiële de chaos aanvaardt. Anderzijds zijn er — en veel Christenen behoren tot hen — die menen dat de orde ontstaat bij de gratie van het ethisch handelen. Zij menen dat het economisch gebeuren geen eigen structuur vertoont maar slechts door het ethisch juist handelen tot orde kan komen.

Vanuit deze laatste opvatting komt men al spoedig tot gemoraliseer, dat aan de eigenlijke problemen voorbijgaat en dat terecht de wrevél van vakgenoten opwekt. Wij passeren deze richtingen echter — wij zullen er nog op terugkomen — om aandacht te schenken aan de economische kosmos zelf.

Overall waar een ordelijk geheel is, is een regel, een principe dat de orde bepaalt en in stand houdt. Het verkeer is ondenkbaar zonder haar eigen orderegels, het staatsleven eveneens. Welnu, het ordeprincipe van de economie is het principe van het kleinste middel en wij bedoelen daarmee dat de mens economisch handelt, wanneer hij een bepaald resultaat met de geringst mogelijke opoffering bereikt, of ook wanneer hij, uitgaande van gegeven middelen, een zo groot mogelijk resultaat tracht te bereiken. De mens betreft dan niet alleen het resultaat maar ook de opoffering van middelen, de kosten, in zijn overleggingen. Hij vergelijkt beiden, weegt ze tegen elkaar af en tracht zo tot een economisch maximaal resultaat te komen. Het spraakgebruik, dat economisch handelen gelijk stelt met zuinig handelen is dan ook niet geheel juist. Economisch handelen is niet alleen zuinig met de waarden omgaan, want men zal juist veel opofferen om een groot resultaat te kunnen bereiken.

Nu zou dit alles vrij eenvoudig zijn wanneer een bepaald doel slechts op één bepaalde wijze bereikt zou kunnen worden. Als wij een stalen vat met verf zouden moeten bespuiten en wij zouden dat slechts op één bepaalde, technisch vastgelegde manier kunnen doen, dan zou het economisch probleem alleen daarin bestaan, met zo weinig mogelijk verf toch een goede dekking te bereiken. Maar in feite hebben wij ook te maken met de arbeid van de verfspuit. Wij kunnen de man opdracht geven zo zuinig en nauwkeurig mogelijk de verf aan te brengen; wij kunnen hem ook opdragen zo snel mogelijk iets goeds tot stand te brengen. De tweede methode zal met meer verlies aan verf gepaard gaan, doch anderzijds waardevolle arbeidstijd sparen. Het probleem is dus de waarden, arbeid en verf (grondstof) tegen elkaar af te wegen en de combinatie te zoeken die de minste opoffering van productiemiddelen vergt.

Hetzelfde probleem doet zich voor bij het vervullen van de behoeften. Wij kunnen wel steeds meer produceren van een enkel goed, maar dan zullen de onvervulde behoeften zich steeds sterker doen gevoelen. Veronderstel dat een kwart van de werkzame bevolking in Nederland te werk zou worden gesteld in reusachtige auto-fabrieken, dan zouden auto's zeer goedkoop worden en ieder Nederlands gezin zou er een kunnen bezitten; doch aan de andere kant zou de productie van b.v. meubilair en kleding te kort schieten en zouden deze goederen zeer duur worden. De meeste Nederlanders zouden deze samenstelling van de gehele productie niet wensen en

Ledenvergadering

GEREF. PERSVERENIGING „OPBOUW”

Datum: Zaterdag 23 november a.s.

Plaats en tijd: Amersfoort - tramstation, half 3 uur.

Spreker: Prof. C. Veenhof, van Kampen.

Onderwerp: „Om de opbouw der Gemeente”

★

Wij verwachten graag alle leden; ook zij, die lid wensen te worden, zijn hartelijk welkom.

zouden liever wat minder auto's en wat meer meubelen en kleding willen hebben. De economische subjecten streven dus naar een afweging van de vervulling van hun wensen, totdat een situatie bereikt wordt, waarin de beste combinatie (van hun standpunt uit gezien) bereikt wordt. Het economisch subject zal de waarden van de verschillende toepassingen trachten te vereffenen, te egaliseren. Hoeveel de student ook van boeken moge houden, er zal een punt komen waarop hij het nut van meer boeken kopen uit zijn karige maandelijksse toelage, geringer zal gaan achten dan het drinken van een biertje op de sociëteit of het nuttigen van een goede maaltijd. De ervaring leert een ieder van ons waar dat kritieke punt ligt, dat uiteraard subjectief bepaald wordt. De gezellige soosbezoeker is er eerder aan toe dan de verstrooide boekenwurm.

Recapitulerend stellen wij dus nu vast dat het ordeprincipe in de economie — wij zullen dit het **economisch principe** noemen — niet alleen inhoudt het zo efficiënt mogelijk bereiken van bepaalde doeleinden, doch ook gekarakteriseerd wordt door de typische methode om tot die efficiëntie te geraken n.l. de afweging van de waarden. In de wijsbegeerte van de wetsidee noemt men dit de waarden-vereffenende besparing, maar zoals boven uiteengezet acht ik de term besparen minder gelukkig omdat het niet alleen om het zuinig handelen gaat, doch meer nog om het efficiënt handelen. Bovendien is de term besparen in de economie reeds lang gereserveerd voor een ander verschijnsel, n.l. het opzlijgen van een deel van het inkomen. Ik meen evenwel dat deze terminologische bezwaren aan de overeenstemming inzake de bedoelde stand van zaken geen afbreuk doen. Het economisch principe kunnen wij nu omschrijven als het door middel van waardenafweging komen tot de meest efficiënte wijze van handelen. Dit is het ordenend beginsel van het economisch leven en het doet zich daarin steeds gevoelen. De mensen streven er én individueel én in onderling verband naar op deze wijze hun bestaansvraagstukken, voorzover die op economisch terrein liggen, op te lossen.

(Wordt vervolgd).

H. W. DE JONG.

PERSSCHOUW

Groepsvorming

In één driestar uit „De Poortwake” knipten we het volgende:

Wanneer er meningsverschillen zijn, blijkt dat er iets in de gemeente leeft, dat men met de zaken van Gods kerk bezig is, er warm voor loopt, ze onderzoekt en er met elkaar over spreekt. Welnu, laten we dus maar rustig voor onze meningen uitkomen en met elkaar daarbij de toets zoeken van Gods Woord en onze belijdenis. Alleen maar, en hier tegen waarschuwt Paulus in heel zijn brief, (aan de Korinthiërs n.l.) die meningsverschillen mogen nooit aanleiding worden tot **groepsvorming** in de kerk, zodat men zich tegen elkaar afzet en distancieert. Dat is een vreselijke zonde, waartegen hij fel ageert. Groepsvorming ondergraaft het kerkelijk leven. We moeten in alles als eenheid openbaar worden en blijven. En dan verder maar rustig van mening verschillen en dat met elkaar uitpraten of uitschrijven. En dan als kerk-

leden maar intens meeluisteren en meelesen, met de open Bijbel en belijdenis er naast en dan maar wikken en wegen en verder ook weer met onze vrienden en vriendinnen de zaken aansnijden en verder doorpraten. Dat wil de HERE. Dat houdt de kerk levend, dat bouwt op, dat is doorgaande reformatie, dat betekent contact met elkaar onderhouden, dat bevordert eerst op de juiste, dat is de Schriftuurlijke wijze, de waarheid en de eenheid onder elkander.

Met dit stuk uit de Poortwake zijn we het van ganser harte eens.

Groepsvorming is een duivels werk en de verwoesting van de kerk. Het is de bij uitstek sectarische vergiftiging van de kerk.

Groepsvorming kenmerkt zich immers o.a. hierdoor, dat in de kerk een aantal mannen of vrouwen optreedt, die zichzelf de élite daarvan achten, de fine fleur, de trouwen van wie het welzijn der kerk afhangt. Ze moeten daarom de leiding hebben. Zeker, anderen mogen wel meedoen — maar alleen als ze zich naar de leiding van de groep schikken. Want die anderen zijn in feite tweede-rangs leden.

We zijn dankbaar, dat De Poortwake dit kwaad zo duidelijk signaleert en veroordeelt.

Positief spreekt zij daardoor tegelijk uit, dat zij principiële alle leden der kerk als gelijkwaardige partners aanvaardt in de bespreking van en de voorlichting over de vragen, welke zich in een bepaalde situatie aan de kerk opdringen.

Een echt-gereformeerde, wijl Schriftuurlijke leus is: Geen groepsvorming — niet in de kerk, niet in de vereniging, niet in de school, niet in de pers... nergens.

Het „Rechts-modernisme”

De Hervormde kerk „zit” met „het probleem” van het z.g. „Rechts-modernisme”.

De oorspronkelijke, intellectualistische of ethisch-geïntende moderne vleugel in de Hervormde Kerk is, zo zegt men, zich al meer „rechts” gaan oriënteren. Door allerlei invloed, vooral ook door die van Karl Barth, zijn, zo betoogt men, de modernen anders geworden. Ze spreken nadrukkelijk van zonde en genade en verlossing. Ze spreken soms zo, dat men zou zeggen: dat is geheel naar de Schrift, ja, naar de confessie.

Zijn de rechts-modernen evenwel wezenlijk veranderd?

Zijn ze werkelijk opgehouden „modern” te zijn?

Daarover publiceerde „Tijdsein” een oriënterend artikel.

We ontlenen daaraan het volgende:

De naam van deze beweging zegt al, dat daarin een zekere verschuiving binnen het Modernisme optrad en wel in de richting van het confessionele christendom. In dit Rechts-Modernisme ziet men dan ook in het algemeen de oorsprong van de huidige „kentering”.

Na Roessingh's dood hebben zijn geestverwante leerlingen en vrienden het Werkverband Roessingh opgericht. Het is van belang hier nu eerst te wijzen op de geloofsbelijdenis van dit Werkverband, zoals die in 1937 is uitgegeven. Enkele typerende punten stippen wij aan. De klassieke termen van de kerk worden gebruikt. Men leest van God de Almachtige, Schepper en Onderhouder van alle dingen, en van de volheid Zijner Openbaring in Jezus Christus. Wij horen van de

Heilige Geest door Wiens kracht God de mens vernieuwt. Het Koninkrijk Gods wordt vermeld en aan het einde der tijden zal God Zijn oordeel voleinden. Dat is het rechtse van dit Modernisme. Toch is het beslist Vrijzinnig in de volle zin van het woord. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het artikel over de openbaring. Daar staat o.a., dat God „zich openbaart aan alle tijden en alle volken; zoodat Zijn openbaring nimmer aan eenig schriftuur, eenige leer of eenig ambt zoodanig mag worden verbonden geacht, dat iemand verhinderd zou worden Zijn levend Woord te verstaan. Wij gelooven, dat God zich openbaart zoowel door het innerlijk licht, alsook in de Natuur.... in den Mensch door het wonder der persoonlijkheid, bovenal in het geheimenis der ziel, in de Geschiedenis.... Maar de volheid Zijner Openbaring, die elke andere openbaring vervult en te boven gaat, schenkt God in Jezus Christus". Het is niet de bedoeling om hierop nu dieper in te gaan. Wie deze zinnen leest, verstaat, dat in deze belijdenis het Goddelijk gezag van de Heilige Schrift als volstreekte regel voor leer en leven geheel teloor is gegaan.

Verder over Jezus Christus in art. III: „Jezus Christus is voor ons: de **gestalte** in wie wij de heerlijkheid des Vaders aanschouwen, het **licht der wereld**, waarin wij de waarheid Gods ontvangen, de **heilige macht**, die mensch en menscheit voert op den weg van den goddelijken wil". Met andere woorden, dat Christus zelf God is wordt hier in het midden gelaten. Hij wordt alleen vermeld als de **openbaring** van God, de spiegel waarin wij God ontwaren.

En wanneer dan ook verder gesproken wordt over de vernieuwing van de mens, merkt Da. Poortman, een van de opstellers, op: „Speculaties over de satisfactie (dat is de voldoening van Christus), over de twee naturen van Christus, over het enige, historisch vastgelegde verlossingsfeit van de kruisdood op Golgotha blijken niet meer van intrinsiek belang en niet meer onlosmakelijk verbonden met het geloof in de vernieuwing van den mens". Hiermee wordt in één enkel woord een streep gehaald door de unieke betekenis van het kruisoffer van Christus.

Daarmede in overeenstemming is dat de andere opsteller Dr. De Vos schrijft over de jongste dag: „Wij geloven niet in de eeuwige verwerping. Wij geloven, dat God alle mensen wil en zal redden en behouden. Omdat wij geloven in de universaliteit van Zijn liefde, anders gezegd, in de vergeving der zonden".

Tot zover het Werkverband Roessingh in 1937.

Is er nu sinds de oorlog veel veranderd in de Vrijzinnige visie?

Men pleegt in dit verband nogal eens aan te halen de uitspraken van Dr. Banning in zijn boek: „De Evangelische Boodschap", waarin hij onoverkomelijke godsdienstige bezwaren maakt tegen de „realistische opvatting der lichamelijke opstanding". Dit boekje is van 1946. Belangrijker is echter een boek dat in opdracht van de Vereniging van Vrijzinnige Hervormden in 1948 werd uitgegeven en waarin de Nederlandse Geloofsbelijdenis kritisch wordt onderzocht. Deze bijdrage is uiteraard minder particulier dan het boekje van Banning. Wanneer men nu deze uitgave nagaat, blijkt dat de kerkelijke belijdenis van de drieëenheid Gods wordt afgewezen. Er is alleen een drieëenheid in **openbaring**. Voorts heeft men bezwaar tegen de belijdenis van de twee naturen van Jezus Christus. Tussen de mens Jezus en God bestaat „niet een eenheid en gelijkheid van nature.... maar een persoonlijke wilsgemeenschap door de liefde". Men meent dat wij „naar den Bijbel" niet verder kunnen komen dan de uitspraak: „in den mens Jezus Christus komt God tot ons".

Ook over het offer van Jezus spreekt men zich uit. Dit offer is volgens deze Vrijzinnigen niet plaatsvervangend, en het is niet de voldoening aan een strafmaat die wordt gesteld. Daarom heeft men bezwaar tegen de bekende zinsnede uit Zondag 1: „die met zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomenlijk betaald heeft".

Een en ander kan volstaan om duidelijk te maken dat tussen de geloofsbelijdenis van het Werkverband Roessingh uit 1937 en deze uitgave in opdracht van de Vereniging van Vrijzinnige Hervormden in 1948 niet de minste fundamentele verschillen te constateren zijn. Er is wel een moeizaam pogen om zich

in de terminologie aan te sluiten aan het kerkelijk spraakgebruik. En vooral, daar waar de verschillen met de klassieke kerkelijke uitspraken al te sterk zijn, wordt er met kracht naar gestreefd, om de taal der belijdenis te vervangen door bepaalde specifieke uitdrukkingen van de Schrift.

Dit laatste verschijnsel vraagt nog even de aandacht. Als voorbeeld zou te nemen zijn de titel in het evangelie aan Jezus gegeven: „de Zoon van God". Wanneer men deze titel in het evangelie tegenkomt, bedoelt deze meermalen de onvergelykelijkheid van Jezus aan te geven. Zijn verhouding tot God is uniek. Maar daarmee wordt nog niet gezegd, dat Hij Zelf ook God is. Op soortgelijke wijze wordt immers ook Adam in Lukas „zoon van God" genoemd: Adam nam immers ook onder de mensen een weerga-loze positie in. Maar daarom bleef hij nog wel een mens. Wanneer dan ook de kerkelijke belijdenis, dat Christus de Goddelijke natuur bezit alleen op deze uitdrukking zou berusten, stond de Kerk wel heel erg zwak als zij de Godheid van Christus gelooft. De Kerk heeft echter dit geloof niet gevestigd op deze of soortgelijke bijbelse uitdrukkingen. Het zou veel te ver voeren om de Schriftuurlijke grondslag van deze confessie hier uiteen te zetten. Die is nl. vervat in de gehele Schriftopenbaring, zowel van het Oude als het Nieuwe Testament. Daarom kon de Kerk zich ook niet vastleggen op een of andere bijbelse term. Zij was geroepen om menselijke, uiteraad gebrekkige, formuleringen te kiezen, waarin zij de kerngedachte van het Evangelie weergeeft, dat wij nl. in Jezus Christus niet alleen een uniek mens, maar ook Gods eeuwige Zoon ontmoeten. En wie dan ook tegenover deze kernbelijdenis zich beroept op enkele uitgelezen plaatsen in de Bijbel, tracht een afzonderlijke uitspraak van het Evangelie uit te spelen tegen de grondgedachte ervan! Deze methode is in wezen sectarisch. Daarbij is in deze tijd vooral te denken aan het bijbel-misbruik van de Jehovah-getuigen! Maar ze is ook misleidend: de boodschap van de Bijbel wordt dan immers in **Bijbeltaal** verloochend!

Tenslotte is nog te noemen het rapport, uitgebracht door de Vrijzinnige Hervormde

Studiecommissie ad hoc aan het Hoofdbestuur der Vereniging van Vrijzinnige Hervormden in Nederland. Hierin wordt kritisch besproken het geschrift: „Fundamenten en Perspectieven van Belijden" dat in mei 1949 door de Generale Synode van de Hervormde Kerk aan de Kerk werd aangeboden. Ook dit is een geschrift, dat zeer representatief geacht kan worden voor wat er in Vrijzinnige Hervormde kring leeft. Op al de genoemde punten vinden wij daar nu dezelfde opvattingen. Deze Vrijzinnige Commissie waardeert het bijv. „positief" dat in het Synodale geschrift „iedere zinspelning op een historische zondeval ontbreekt. Adam wordt (gelukkig!) nergens genoemd". (p. 18). Typerend zijn ook op p. 20 de verschillende meningen binnen deze Vrijzinnige kring over Jezus Christus, God met ons. Allen blijken hier overeen te stemmen, dat Christus niet beleden kan worden als de eeuwige Zoon van God! Op p. 22 en 23 wordt weer ontkend dat het lijden van Christus een offer in onze plaats was, waarin Hij aan de eis van Gods gerechtigheid voor ons voldeed! En, om daarmee te eindigen, de traditionele leer van de Drieëenheid heet hier „wel kerkelijk, maar niet bijbels". (p. 33).

Tot zover iets over de confessionele situatie van de Vrijzinnige Hervormden. Ondanks alle nieuwere formuleringen blijken de Oud-Moderne sleutelposities over de gehele linie gehandhaafd. De „Vrijzinnigheid" blijkt een boeiende visie buiten de kerkelijke belijdenis aan dewelke men de eer van consequente zelfhandhaving niet mag onthouden.

De Vrijzinnige Hervormde Ds. Kater heeft in 1954 op de Algemene vergadering van de Ver. van Vrijz. Hervormden in een van zijn stellingen gezegd: „Er zijn verschuivingen bij links en nog veel grotere bij rechts". Inderdaad zou misschien met het oog op het optreden van verschillende figuren uit de orthodoxie beter gesproken kunnen worden van kentering onder **rechtzinnigen**!

Het stuk is lang. Maar het oriënteert uitstekend.

Men moet het Rechts-modernisme nemen zoals het zelf wil zijn. Zoals het zichzelf aandient.

Dat wil zeggen: het Rechts-modernisme is voluit **modern**.

KERKNIEUWS

Beroepen te Blokzijl: G. Mulders van Ulrum.

Aangenomen naar Enschede-Zuid: R. H. Bremmer te Zwolle.

Bevestigd te Bussum: Ds G. Hagens. Zijn intrepreek had tot tekst Ps. 48: 13—15; te Zalk en Veecaten: Ds O. Mooiweer. Hij hield een intrepreek over 2 Petr. 1: 19.

Generale Synode. De kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Bunschoten-Spakenburg heeft een generale synode van de Geref. Kerken samengeroepen tegen 2 september 1958.

„Garnizoenskerken". De kerkeraad van Assen ontving een brief van één der predikanten in 't garnizoen Assen, meldende dat de legerpredikanten v. d. kazernes van oordeel zijn, dat de militairen te weinig naar de kerk gaan en dat zij daarom overwegen „garnizoensdiensten" te organiseren. Zij verzochten nu van de kerkeraad te mogen vernemen hoeveel militairen er in de Geref. Kerk kerken. De kerkeraad besloot deze informatie niet te geven en behalve aan de genoemde legerpredikanten ook aan de hoofdpredikant te berichten, dat de kerkeraad tegen het organiseren van „garnizoensdiensten" bezwaar moet hebben omdat de militairen daardoor niet naar de kerk worden geleid maar daaruit juist worden weggeleid.

Examens Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het propaedeutisch examen: K. J. Kapteijn, Groningen; P. Schelling, Nijmegen; H. Kiezebrink, Wapenveld.

En voor het kandidaats examen: B. van Zuylekom, Hugo Molenaarstr. 22a, Rotterdam.

Adressen: Helpman: J. Visser, Waldeck Pymontplein 1a, tel. 33167;

Katwijk: J. I. Hollebrands, Nieuwe Duinweg 12, Katwijk aan Zee;

Opende (Gr.): H. Smids, Drachtsterweg 21, Opende (Gr.);

Utrecht (ouderlingen voor de militairen en contactadressen): K. Pesman, Mgr. v. d. Weteringstraat 86, tel. 11630; S. de Vries, Waalstraat 13 A, tel. 34892;

Ds J. van Benthem: Ds J. Mulder, Geref. Past. Gees (Dr), tel. Oosterhesselen 221 (niet automatisch).

Het secretariaat van Deputaten-Financiële van de Theol. Hogeschool (bestuur Stichting Opleiding) deelt mede dat ingevolge art. 244b (art. 4) en art. 312/7 Akta Generale Synode Enschede 1955/56 in de vacature van de heer J. A. Mulder te Baarn werd aangewezen als deputaat-financiële (bestuurslid van de Stichting Opleiding) de heer J. A. Maris, Notaris te Molenaarsgraaf.

(Andere kerkelijke bladen wordt verzocht dit bericht over te nemen).

Op 5 november j.l. is de Senaat van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam voor het jaar 1957/58 als volgt geïnstalleerd:

A. C. KISJES, Praeses.
H. NOLLES, Ab-actis.
S. BALT, Fiscus.

Het ab-actiaat is gevestigd: Geleenstraat 10, Amsterdam.

Met dank aan God en grote blijdschap, geven de Heer en Mevrouw Kuiper—van Oord U kennis van de geboorte van een welgeschapen dochter

OTTELINE BOTSJE

Utrecht, 9 november 1957
Prof. Wentlaan 26.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 2452

★

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk